

METODE PROFILISANJA IZVRŠILACA KRIVIČNIH DELA U KRIMINALISTIČKIM ISTRAGAMA¹

Darko Marinković *

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Aleksandar Stevanović **

Policijska uprava Kruševac

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

Sažetak

U radu se razmatraju pojam, ciljevi i metode kriminalističkog profilisanja izvršilaca krivičnih dela. Generalno, pod profilisanjem se podrazumevaju tehnike koje omogućavaju saznavanje elemenata profila na osnovu analize posledice krivičnog dela, kao rezultata delovanja prestupnika i njegove interakcije sa mestom izvršenja. Cilj profilisanja je sužavanje kruga osumnjičenih. Samo profilisanje počiva na dva osnovna logička metoda – induktivnom i deduktivnom. Suština induktivnih metoda je utvrđivanje zajedničkih osobina izvršilaca određenih krivičnih dela, na određenom prostoru i u određenom vremenu, tj. ustanovljavanje srednjih statističkih vrednosti pomoću kojih se donose određeni zaključci o tipičnom izvršiocu. Deduktivne metode usmerene su na utvrđivanje najbitnijih osobina izvršilaca, pri čemu se u procesu profilisanja koristi samo ono što je poznato, bez uopštavanja i okvirnih procena.

Danas dominiraju četiri osnovna modela izrade profila ličnosti izvršilaca krivičnih dela. To su *kriminalistička istražna analiza*, *dijagnostičko evaluiranje ponašanja*, *istražna psihologija* i *bihevioralna analiza dokaza*. Od toga se prve tri zasnivaju na induktivnom zaključivanju, dok poslednja suštinski odslikava deduktivni metod zaključivanja, sa izvesnim primesama induktivnog tretiranja raspoloživih činjenica.

---

¹ Rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta: „Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija“. Projekat finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179045), a realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu (2011–2014).

* Vanredni profesor, darko.marinkovic@kpa.edu.ras

** Diplomirani oficir policije, magistar, acastevanovic76@yahoo.com

Ključne reči: kriminalističko profilisanje, induktivno zaključivanje, deduktivno zaključivanje, kriminalistička istražna analiza, biheviorna analiza dokaza, istražna psihologija, dijagnostičko evaluiranje ponašanja

Uvodna razmatranja

U složenoj delatnosti koja za svoj konačan cilj ima dolaženje do saznanja o izvršiocu krivičnog dela, posebno u otkrivanju serijskih ubica i silovatelja, značajno mesto zauzima metoda profilisanja ličnosti. Analiza ličnosti učinioca ili izrada profila lica koje je izvršilo krivično delo (eng. *criminal personality profile*) na konkretan način, upotrebom datog sredstva i u postojećim okolnostima definisanog mesta i vremena, predstavlja relativno novu metodu u kriminalističkom radu.⁴

Psihološki profil izvršilaca krivičnih dela, posebno onih najtežih sa elementima nasilja, oduvek je bio predmet istraživanja naučnika i dodatno je dobijao na značaju u slučajevima kada je bilo potrebno proceniti njihovo duševno stanje, tj. da li su bili uračunljivi u vreme izvršenja krivičnog dela. Međutim, dok su psihijatri, psiholozi i stručnjaci drugih srodnih naučnih disciplina ranije vršili analizu izvršioca i njegovog psihološkog profila samo kada je bio dostupan, tj. nakon lišenja slobode, u današnje vreme se pomoć ovih stručnjaka koristi i u toku samih istraga, uglavnom kod teških slučajeva ubistava i silovanja. Tačnije, primena profilisanja i učešće iskusnih stručnjaka postali su *standardna procedura* u istraživanju kompleksnih krivičnih dela sa elementima nasilja.

U slučajevima kada klasičnim kriminalističkim metodama nije moguće razrešiti određeni slučaj, kada je teško dokučiti motiv izvršenja, kao i kada odnos između žrtve i izvršioca pre manifestovanja dela nije uopšte postojao ili je bio neznatan (npr. kada ubijeni nije poznao ubicu), primena profilisanja se javlja kao neophodna.⁵

Pojedine radnje u sklopu izvršenja krivičnog dela prestupnici često vrše nesvesno i čak ponavljaju više puta, što ide na ruku stručnjacima za kriminalističko profilisanje koji, primenom navedene tehnike, mogu ustanoviti njihov približan profil ličnosti. Naime, naučno proučavanje ponašanja može pomoći u ustanovljavanju kakav tip ličnosti je mogao biti u stanju da izvrši konkretno delo i da se na taj način suzi broj potencijalnih izvršilaca, odnosno da se istraga usmeri na određeni tip osumnjičenih lica. Za dobijanje kriminalističkog profila izvršioca potrebna je sveobuhvatna analiza svih pronađenih dokaza na licu mesta, kao i prikupljenih podataka o žrtvi krivičnog dela. Kriminalistički profajleri, na osnovu tragova izvršenog krivičnog dela, rekonstruišu

⁴ Poseban doprinos primeni naučnih metoda u analizi krivičnih dela, koje predstavljaju preteču za stvaranje modela kriminalističkog profilisanja, dali su Artur K. Dojl (Arthur C. Doyl), Baptist G. Gros (Baptist G. Gross), Džon O'Konel (John J. O'Connell), Hari Soderman (Harry Soderman) i Pol L. Kirk (Paul L. Kirk). Navedeno prema Z. Đurđević, et al, *Kriminalističko profilisanje*, Beograd, 2012, str. 4. Prvu ekspertizu ličnosti učinioca nazvanu *profil*, na zahtev kriminalističke policije Njujorka, uradio je Brasel (Bruussel), psihijatar sa iskustvom u radu sa učiniocima krivičnih dela. Pomoć je zatražena u rešavanju slučaja *Bombarder*, koji je za 17 godina, počevši od 1940. godine, postavio više od 50 ručno pravljenih bombi u Njujorku. U stručnim publikacijama najčešće pominjani FBI profajleri su Resler (Ressler) i Daglas (Douglas). Daglas je bio šef Jedinice za naučnu analizu ponašanja (Behavioral Science Unit), dok je Resler jedan od osnivača *Nacionalnog centra za analizu kriminala nasilja* (National Center for the Analysis of Violent Crime). Pored toga, Resler je dao značajan doprinos ustanovljavanju *Programa za razumevanje nasilničkog kriminala* (Violent Criminal Apprehension Program – VICAP). Više Z. Đurđević, D. Marinković, *Kriminalistička analiza višestrukih ubistava*, *Pravna riječ*, broj 12/2007, Banja Luka, str. 537–554.

⁵ B. Simonović, *Nove metode kriminalističkog planiranja*, *Bezbednost*, god. 44, broj 5/2002, Beograd, str. 692.

radnju izvršenja kako bi na osnovu nje izveli određene zaključke o osobi koja je tu radnju preduzela, tj. o najverovatnijim elementima kriminalističkog profila izvršioca.

Uspješnost ove metode umnogome zavisi od dobre informisanosti profajlera, koji vrši procenu karakteristika ličnosti učinioca. On mora biti upoznat sa kompletnom foto i video dokumentacijom sa lica mesta, kao i celokupnim dokaznim materijalom, uključujući sve prikupljene tragove i rezultate njihovog veštačenja. Pored toga, profajler treba da ima pristup kompletnim podacima o ličnosti žrtve, fotografijama, njenom načinu života, ličnim navikama, osobama sa kojima se družila, izveštaju patologa o povredama na lešu (u slučaju ubistva), toksikološkim izveštajima i sl. Kako primećuje Resler (Ressler) sa saradnicima, proces profilisanja sličan je procesu koji primenjuju lekari na klinikama u cilju uspostavljanja dijagnoze i utvrđivanja plana lečenja – on obuhvata prikupljanje podataka, rekonstruisanje situacije, postavljanje hipoteza, razvijanje i testiranje profila i, nakon toga, dobijanje povratnih rezultata.⁶

1. Pojam i ciljevi kriminalističkog profilisanja izvršilaca krivičnih dela

Profilisanje je istražni metod u funkciji otkrivanja izvršioca krivičnog dela, zasnovan na odgovoru na pitanje *šta krivično delo govori o licu koje ga je izvršilo*.⁷ U tom smislu, osnov izrade profila predstavljaju dve osnovne hipoteze: 1) krivično delo je odraz učinioca i uzroka i uslova koji su uticali na tok i dinamiku radnje krivičnog dela (žrtva i determinante mesta i vremena); 2) posledica krivičnog dela je osnova za izvođenje zaključaka o učiniocu.⁸

Mazolf (Musolff) i Hofman (Hoffmann) pod profilisanjem podrazumevaju sačinjavanje verzija o verovatnom učiniocu, baziranih na informacijama koje potiču iz konteksta krivičnog dela, s ciljem da se u okviru aktuelne istrage olakša pronalaženje osumnjičenog ili sačini lista mogućih izvršilaca.⁹ Oni smatraju da se ova tehnika sastoji od pronalaženja i uočavanja osobenosti ponašanja vezanih za ličnost nepoznatog učinioca koje su dovoljno značajne da se osoba koja je izvršila krivično delo može jasno razlikovati od drugih ljudi.

Prema Tarviju (Turvey), pod kriminalističkim profilisanjem se podrazumeva tehnika saznavanja osobina izvršilaca krivičnih dela na osnovu analize njihovog ponašanja, njihove interakcije sa licem mesta i žrtvom, kao i izbora njihovih postupaka načinjenih u toku zločina.¹⁰ Profilisanje se ne usmerava na specifičan identitet nepoznatog krivca, već na osnovu analize ponašanja i ličnih karakteristika koje su se odrazile pri izvršenju dela ono upućuje na vrste, tipove osoba koje su mogle da izvrše konkretno krivično delo.¹¹ Ova metoda usmerava aktivnost policije na pronalaženju nepoznatog izvršioca, pružajući uvid u njegov profil koji, u većoj ili manjoj meri, odgovara stvarnosti. Uz pomoć sačinjenog profila sužava se krug potencijalnih izvršilaca, posebno u slučajevima kada je broj sumnjivih lica jako veliki ili neodređen, tako da se ne mogu primeniti druge klasične kriminalističke metode.¹² Na osnovu različitih tragova i nalaza sa licu

6 R. K. Ressler, *et al*, *Sexual homicide: patterns and motives*, New York, 1988, p. 135.

7 Vidi: R. Steffoff, *Criminal Profiling*, New York, 2011, pp. 38–70.

8 Z. Đurđević, *et al*, *Kriminalističko profilisanje*, *Opus citatum*, str. 6.

9 Navedeno prema B. Simonović, Nove metode kriminalističkog planiranja, *Opus citatum*, str. 692.

10 W. Petherick, *et al*, *Forensic Criminology*, San Diego: Elsevier Science, 2010, p. 177.

11 B. Simonović, Nove metode kriminalističkog planiranja, *Opus citatum*, str. 693.

12 *Ibidem*.

mesta, načina povređivanja žrtve i drugih dokaza, rekonstruiše se tok krivičnog dela, na osnovu čega se zaključuje o motivima, osobinama ličnosti i drugim psihološkim i nepsihološkim karakteristikama učinioca.¹³

Sve tehnike profilisanja, bez obzira na terminološke¹⁴ ili razlike u načinu sprovođenja, imaju isti cilj – pomoći državnim organima koji sprovode kriminalističke istrage da iz ukupnog broja osumnjičenih eliminišu neke od njih, da ukažu na potencijalne (verovatne) izvršioce, odnosno da usmere ove organe u pravcu sticanja novih saznanja. Kako ističu Nejpier (Napier) i Bejker (Baker), svrha profilisanja učinilaca krivičnih dela jeste da otkrije one njihove osobine koje će kriminalistima pomoći u sužavanju kruga osumnjičenih, na osnovu karakteristika lica mesta krivičnog dela i inicijalnih istražnih informacija.¹⁵ Cilj profilisanja nije da otkrije identitet konkretne osobe koja je izvršila neko delo i tako nešto je malo verovatno, tj. veoma retko se dešava u praksi.

Peterik (Petherick) i Tarvi u procesu profilisanja razlikuju dve faze, od kojih je prva tzv. *istražna*. Njeni ciljevi su:¹⁶

- procena prirode i vrednosti forenzičkih i bihevioralnih dokaza u vezi sa nekim konkretnim zločinom ili serijom povezanih zločina;
- smanjenje broja osumnjičenih u kriminalističkoj istrazi;
- usmeravanje istražnih resursa na preostale osumnjičene;
- ustanovljavanje povezanosti između više zločina putem identifikovanja pojedinih činjenica na licu mesta i pojedinih oblika ponašanja (npr. *modus operandi* ili tzv. *potpis izvršioca*);
- ocena potencijalnog rizika eskaliranja lakših oblika kriminalnog ili devijantnog ponašanja (npr. uznemiravanje, praćenje, voajerizam) u ozbiljnija i nasilnija krivična dela;
- obezbeđenje istražiteljima relevantnih informacije i definisanje strategije rasvetljavanja krivičnih dela;
- doprinos kompaktnosti istrage i sprečavanje njenog usmeravanja u pogrešnim pravcima, pružajući nova saznanja.

Druga faza, koju ovi autori nazivaju *sudskom*, pored ostalog obuhvata korišćenje profila za iznalaženje adekvatne strategije ispitivanja osoba i korišćenje ekspertskih nalaza kao dokaza na sudu. Njeni ciljevi su:¹⁷

- procena prirode i vrednosti forenzičkih i bihevioralnih dokaza u vezi sa nekim konkretnim zločinom ili serijom povezanih zločina;
- razvijanje strategije intervjuisanja ili ispitivanja osumnjičenog (okrivljenog);
- doprinos sticanju uvida u fantazije i motivaciju izvršioca;

13 *Ibidem*.

14 Tako se u literaturi anglosaksonskog govornog područja može naći veliki broj različitih termina za izradu profila ličnosti – *offender profiling, behavioral profiling, psychological profiling, criminal investigative analysis, investigative psychology, diagnostic evaluation, behavioral evidence analysis*. U nemačkoj kriminalističkoj literaturi dominira termin *täterprofile*.

15 M. Napier; K. Baker, *Criminal personality profiling*, objavljeno u: *Forensic science: An introduction to scientific and investigative techniques* (eds. S. James, J. Nordby), Boca Raton, 2005, p. 615.

16 W. Petherick; B. Turvey, *Behavioral evidence analysis: Ideo-deductive method of criminal profiling*, objavljeno u: *Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis* (ed. B. Turvey), San Diego, 2008, p. 138.

17 *Ibidem*.

- doprinos sticanju uvida u motive i namere izvršioca pre, za vreme i nakon izvršenja dela (npr. nivoi planiranja, eventualno kajanje zbog učinjenog dela, mere predostrožnosti i dr.);
- ustanovljavanje povezanosti između više zločina putem identifikovanja pojedinih činjenica na licu mesta i pojedinih oblika ponašanja (npr. *modus operandi* izvršioca).

Zbog činjenice da profilisanje ličnosti nije podjednako primenjivo na sve vrste krivičnih dela, pre njegovog korišćenja poželjno je razmotriti pogodnost primene ove metode u konkretnom slučaju. Opšte je prihvaćeno mišljenje da je profilisanje najdelotvornije kod dela sa psihopatološkom motivacijom izvršioca, zatim zločina izvršenih iz seksualnih i niskih pobuda, kao i drugih dela koja su po svojoj prirodi nasilna i kod kojih učinioci pokazuju tendenciju ponovnog vršenja, tj. recidiva. Prema Tetenu (Teten), većina dela koja su pogodna za profilisanje karakteriše prestupnikova otvorena seksualna aktivnost ili gubitak kontakta sa realnošću. Kao najuspešnije, profilisanje se pokazalo kod sledećih krivičnih dela:¹⁸

- ubistva koja uključuju seksualnu aktivnost, ili su u nekoj vezi sa njom;
- silovanja;
- seksualna zlostavljanja;
- slučajevi nepristojnog pokazivanja delova tela (egzibicionizma);
- neki slučajevi paljevina (piromani);
- ubistva u koja su umešani roditelji, deca ili većina članova porodice;
- smrti vešanjem.

Uspešno profilisanje nekog slučaja zahteva veliku količinu podataka, počevši od statističkih pokazatelja o prethodnim istovrsnim/sličnim zločinima, pa sve do izjava svedoka i materijalnih dokaza, uz pomoć kojih se rekonstruiše i interpretira ponašanje izvršioca. Što su ovi podaci kompletniji i tačniji, tačniji je i ustanovljeni profil. I obrnuto - ako pojedine informacije nisu tačne ili nedostaju, profil će biti manje pouzdan. Tako npr., da bi se dobila kompletna ocena nekog slučaja ovom metodom potrebno je imati potpune podatke o krivičnom delu, viktimološke podatke, kao i kompletnu dokumentaciju o dokazima sa lica mesta krivičnog dela, izveštaje sa obdukcije i drugih veštačenja i sl. Međutim, dok su svi autori jednoglasni u tome da je za što bolju procenu ovom metodom potrebno što više podataka, postoje različita mišljenja o samom načinu interpretacije profila. Naime, pojedini autori zastupaju stanovište da nalaz, tj. profil izvršioca može pružiti puno opštih informacija i opisati mnoštvo karakteristika koje poseduje izvršilac konkretnog dela, što je tipično za tzv. *induktivni metod profilisanja*. Za razliku od njih, postoje i autori koji podržavaju tzv. *deduktivni metod* i smatraju da se profilisanjem može doći samo do ograničenog broja podataka o osobi koja je izvršila delo. Jedan od ovih autora je i Tarvi, koji tvrdi da se u fazi istrage, kod većine slučajeva, na osnovu ponašanja prestupnika na mestu izvršenja krivičnog dela, mogu izvući zaključci samo u vezi četiri relevantne karakteristike učinioca:¹⁹

- veština izvršenja krivičnog dela;

18 H. Teten, Offender profiling, objavljeno u: *Encyclopedia of police science* (ed. W. Bailey), New York, 1989, pp. 475–477.

19 W. Petherick, et al, *Opus citatum*, str. 177.

- poznavanje žrtve;
- poznavanje mesta izvršenja krivičnog dela;
- poznavanje metoda i sredstava izvršenja.

Na drugom kraju spektra je Gebert (Geberth), koji daje iscrpnu listu podataka za koje veruje da mogu biti utvrđeni na osnovu analize zločina, uključujući sledeće:²⁰

- ime;
- starost;
- pol;
- rasa;
- visina i težina;
- bračni status:
  - deca, njihova starost i pol,
  - žena, trudnoće i nedavni porođaj;
- stepen obrazovanja;
- socioekonomski status;
- istorijat i vrsta seksualnih problema;
- fizičke abnormalnosti i defekti kao što su akne, poremećaji u govoru, gojaznost, hramost i dr.;
- mesto stanovanja, u kakvom je stanju i dr.;
- automobil, u kakvom je stanju i dr.;
- ponašanje, uključujući i nedavno uočene promene ponašanja sa njihovim opisom;
- osobine i karakter;
- zaposlenje, da li je skoro otpušten, veštine u vezi sa zanimanjem, da li je sklon dnevnom ili noćnom životu;
- da li koristi droge ili alkohol, ima li povećanog konzumiranja u poslednje vreme;
- odevnost, aljkava ili uredna osoba, tip odevanja;
- nošenje, sakupljanje ili pokazivanje oružja, vrsta oružja;
- krut ili labilan karakter.

I Mazolf i Hofman smatraju da se sledeće osobine u pravilu mogu pretpostaviti na osnovu profilisanja: starost, pol, etnička pripadnost, zanimanje (profesionalna orijentacija), porodično stanje, stepen seksualne zrelosti, različite reakcije u toku saslušavanja pred policijom, verovatnoća ponavljanja krivičnog dela, prethodna osuđivanost, inteligencija, opšti životni uslovi, vrste socijalnih odnosa, mesto stanovanja, fizičke karakteristike, poput visine, telesne snage itd.²¹

Simonović ukazuje na interdisciplinarnu struktuiranost profilisanja, s obzirom da se u izradi profila ličnosti angažuje veći broj različitih stručnjaka, koji pored kriminalističkih primenjuju i znanja kriminologije, forenzičke psihologije, psihijatrije i sudske medicine.²²

---

20 V. J. Geberth., *Practical homicide investigation : tactics, procedures, and forensic techniques*, Taylor & Francis Group, LLC, CRC Press, 2006, pp.783.

21 Navedeno prema B. Simonović, Nove metode kriminalističkog planiranja, *Opus citatum*, str. 693.

22 Vidi: B. Simonović, *Kriminalistika*, Kragujevac, 2012.

2. Osnovne logičke metode i kriminalističko profilisanje ličnosti

U osnovi svih tehnika profilisanja stoje dva osnovna logička metoda – *indukcija* i *dedukcija*. Zato njihova primena zahteva dobro poznavanje pravila logike i rasuđivanja, kako bi se utvrđene činjenice dovele u međusobnu vezu, razdvojile na važne (ključne) i nevažne (slučajne) i povezale na takav način da njihovo funkcionalno značenje postane vidljivo i kriminalistički smisljeno.²³

Analizom naučno zasnovanih i u praksi primenjivih metoda profilisanja, može se konstatovati da danas dominiraju četiri osnovna modela izrade profila ličnosti izvršilaca krivičnih dela. To su *kriminalistička istražna analiza*, *dijagnostičko evaluiranje ponašanja*, *istražna psihologija* i *bihevioralna analiza dokaza*. Od toga se prve tri zasnivaju na induktivnom zaključivanju, dok poslednja suštinski odslikava deduktivni metod zaključivanja, sa izvesnim primesama induktivnog tretiranja raspoloživih činjenica.²⁴

2.1. Kriminalističko profilisanje zasnovano na induktivnom logičkom metodu

Induktivnim zaključivanjem u sklopu profilisanja kriminalne ličnosti dolazi se do zaključaka uopštene prirode, koji ne izražavaju izričitu tvrdnju već samo manju ili veću verovatnoću da izvršilac krivičnog dela poseduje neku osobinu. Ove tvrdnje zasnivaju se na prikupljenim činjenicama, poput dokaza sa lica mesta, rezultata raznih veštačenja, statističkih podataka, pa čak i na osnovu iskustva samog stručnjaka angažovanog za profilisanje. Induktivnom metodom profilisanja, tj. uopštenim zaključivanjem o osobinama izvršioca, dobijaju se podaci od manjeg značaja i ona se zasniva uglavnom na poređenju sa osobinama već otkrivenih izvršilaca koji su učinili slična krivična dela. Tako npr., prema statističkim podacima FBI-ja, u Sjedinjenim Američkim Državama je u 2002. godini oko 90% svih izvršilaca krivičnog dela ubistva bilo muškog pola, tako da induktivni argument da je u toj godini izvršilac nekog konkretnog ubistva u SAD najverovatnije muškarac može biti tačan u većini slučajeva, ali isto tako može biti i pogrešan.²⁵ Slabost ove metode ogleda se u tome što čak i FBI, na početku svakog izveštaja o analizi kriminalističke istrage (i izrade profila u okviru nje), tzv. *izjavom o ograničenju odgovornosti* (eng. *disclaimer*) jasno stavlja do znanja da je njegova vrednost ograničena. Reči ove izjave mogu se razlikovati od slučaja do slučaja, ali je njena suština ista. Navodimo jednu od njenih verzija:²⁶

Potrebno je imati u vidu da dotična analiza nije zamena za temeljnu i dobro planiranu istragu, te da je ne treba smatrati sveobuhvatnom. Informacije koje su ponuđene u analizi zasnivaju se na sagledavanju, analiziranju i istraživanju kriminalnih slučajeva koji su slični konkretnom događaju koji se

23 B. E. Turvey, *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*, Oxford, 2011, pp. 41–67.

24 U anglosaksonskoj literaturi, dominantnoj u ovoj oblasti, modele kriminalističkog profilisanja, u osnovi kojih se nalazi induktivni logički metod, karakteriše tzv. *nomothetic* pristup. U njemu se zaključci o izvršiocu izvode iz opštih karakteristika grupe kojoj pripadaju. Drugi pristup, tzv. *idiographic*, karakteriše studije o pojedincima i njihovim jedinstvenim karakteristikama i načinima funkcionisanja. Zapravo, na osnovu *idiographic* kriterijuma vrši se dijagnostička formulacija, dok se na osnovu *nomothetic* kriterijuma realizuje klasifikacija karakteristika izvršilaca. Navedeno prema Z. Đurđević, et al., *Kriminalističko profilisanje*, *Opus citatum*, str. 12.

25 V. J. Geberth, *Opus citatum*, str. 769.

26 R. Vorpagel R; J. Harrington J, *Profiles in murder: An FBI legend dissects killers and their crimes*, New York, 1988, p. 62.

razmatra. Finalni rezultat analize baziran je na verovatnoći, naglašavajući da, ipak, ne postoje dve potpuno iste kriminalne ličnosti i da zbog toga izvršilac ne mora uvek odgovarati ustanovljenom profilu u svim kategorijama.

Kriminalistička istražna analiza

Jedna od najpoznatijih metoda induktivnog kriminalističkog profilisanja, pod nazivom *kriminalistička istražna analiza* (eng. *Criminal Investigation Analysis – CIA*), koncipirana je od strane Federalnog istražnog biroa (FBI) tokom osamdesetih godina prošlog veka. Proizašla je iz istraživačke studije sprovedene između 1979. i 1983. godine, čiji je cilj bio da na osnovu proučavanja ponašanja izvršilaca ubistava iz seksualnih pobuda ustanovi neke njihove konstantne osobine koje bi doprinele klasifikaciji, efikasnijem otkrivanju i hvatanju izvršilaca ovih delikata ubuduće.²⁷ Studiju je sprovedla *Jednica za naučno izučavanje ponašanja*, u sastavu FBI-ja (*FBI's Behavioral Science Unit*) i ona je rezultirala dihotomijom na *organizovane* i *dezorganizovane* izvršioce, s obzirom na nivo njihove sposobnosti, pripremljenosti i veštine u vršenju krivičnih dela (Gebert, 2006). Naime, istraživanje je utvrdilo vezu između izgleda lica mesta navedenih krivičnih dela i pojedinih osobina ličnosti učinioca. Tako npr., u slučaju da mesto izvršenja dela izgleda neuredno, ukoliko je očigledno da je izvršilac postupao spontano, impulsivno i bez uzdržavanja, te ukoliko su prisutni znaci seksualne aktivnosti nad žrtvom *post mortem*, to u većini slučajeva ukazuje na dezorganizovane izvršioce, sa nivoom inteligencije ispod proseka, anksioznim ponašanjem u toku izvršenja dela i sl. I obrnuto, kada pojedine okolnosti na mestu izvršenja dela ukazuju da je delo unapred planirano i da se izvršilac uzdržavao od nekontrolisanog nasilja i ukoliko se utvrdi da su akti nasilja prethodili smrti žrtve, može se osnovano pretpostaviti da su izvršioци ovih dela u svom svakodnevnom životu organizovani, da poseduju natprosečnu inteligenciju i da se kontrolisano ponašaju tokom vršenja dela. Ipak, pošto većina osoba koje vrše navedena dela ne poseduje osobine koje apsolutno odgovaraju jednoj od ove dve kategorije, ostavljena je mogućnost svrstavanja u treću, tzv. *mešovitu kategoriju* izvršilaca.

U teoriji, kriminalistička istražna analiza je metod koji se najčešće sastoji iz šest koraka, i to (Turvey, Petherick, Ferguson, 2010):

- prikupljanje informacija neophodnih za izradu profila;
- modeliranje procesa donošenja odluka;
- ocena zločina;
- kriminalni profil;
- istraga;
- lišenje slobode izvršioca, ukoliko bude identifikovan.

Proces kriminalističke istražne analize Duglas (Douglas) i Burgess razlažu na sedam koraka, slično proceduri koju koriste lekari kada ustanovljavaju dijagnozu i sačinjavaju plan lečenja pacijenta:²⁸

- evaluacija samog kriminalnog akta;

²⁷ W. Petherick, et al, *Forensic Criminology*, str. 183.

²⁸ J. Douglas; A. Burgess A, *Criminal profiling: A viable investigative tool against violent crime*, *FBI law enforcement bulletin*, 55 (12), 1986, p. 9.

- jasna evaluacija specifičnosti mesta izvršenja kriminalnog akta;
- viktimološka analiza;
- evaluacija preliminarnih policijskih izveštaja;
- evaluacija izveštaja obducenta;
- razvijanje profila sa kritičnim karakteristikama izvršioca;
- preporuke istražiteljima zasnovane na konstruisanom profilu.

U osnovi CIA stoji prikupljanje podataka o žrtvi, mestu događaja, duševnom stanju učinioca, rezultatima obdukcije, samom delu i slučajevima sličnim predmetu istrage. Pored osnovnih podataka o žrtvi (pol, starost, mesto stanovanja i sl.), prikupljaju se i analiziraju podaci koji se odnose na njeno poreklo, društveni status, vaspitanje, stepen socijalizacije, školsku spremu, kao i karakterne osobine i temperament. U postupku analize potrebno je ustanoviti da li je žrtva bila unapred određena za napad ili je slučajno izabrana i kako se ona ponašala u toku napada. Profil izvršioca biće tačniji u onoj meri u kojoj profajler uspe potpunije da odslika žrtvu dela.

Analizu samog mesta događaja profajler vrši proučavanjem fotodokumentacije sa uviđaja, skice lica mesta, zapisnika sa uviđaja i rekonstrukcije²⁹ i sl., radi pokušaja mišao-nog utvrđivanja toka radnje izvršenja dela na osnovu fiksiranog činjeničnog stanja. U ovom postupku naročita pažnja se posvećuje mogućnosti namernog (fingiranje) ili nenamernog menjanja činjeničnog stanja na mestu događaja, što može otežati analizu i donošenje odgovarajućih zaključaka. Tako npr., analiza rezultata obdukcije, tj. zapisnika i fotodokumentacije, treba da posluži za procenjivanje koje sredstvo (ili više njih) je korišćeno za izvršenje ubistva, tj. da se ustanovi kako je teklo izvršenje dela. Iz vrste upotrebljenog sredstva izvršenja, načina njegove upotrebe i dela tela koji je napadnut može se izvesti zaključak o nameri ubistva (lat. *animus nocendi*). Određena vrsta oružja najveći efekat ostvaruje na određenom delu tela, npr. vatreno oružje najteže povrede ostvaruje u predelu glave ili srca, bodež u predelu grudnog koša ili vrata i sl. Izbor oružja koje je korišćeno pri izvršenju i način njegove upotrebe predstavljaju svojevrsan lični pečat ubice, što kriminalistima može omogućiti dublja saznanja o njegovom karakteru, temperamentu i drugim ličnim karakteristikama. Kako navodi Modly (Modly, 1994), uočeno je da strah od otkrivanja presudno utiče na način ubistva među gangsterima. Unutrašnji sukobi između kriminalnih bandi zahtevaju da se mora uništiti svaka mogućnost preživljavanja žrtve, zbog čega po pravilu uvek dolazi do ispaljivanja velikog broja hitaca u žrtvu, uz tzv. *overu*. Ipak, umirujući mogu dati izjavu i na samrti, doduše samo u nekim prilikama. Reč je o tzv. iskazu *in articulo mortis*.

Jedna od faza ove metode profilisanja je i analiza duševnog stanja učinioca u vreme izvršenja krivičnog dela (lat. *tempore delicti*), na osnovu broja i intenziteta povreda nanetih žrtvi. Takođe, navedene karakteristike povreda mogu ukazati i na to da li je izvršilac bio u nekoj vezi sa žrtvom i kakav je bio odnos njihovih snaga. Oslanjajući se na detaljnu analizu postupaka izvršioca pre, za vreme i nakon izvršenja dela, kriminalista može doneti određene zaključke o tome kakvi sociopatski, psihopatski i drugi mentalni poremećaji postoje kod njega. Kako tvrde Markman (Markman) i Bosko (Bosco), naj-

²⁹ Sa kriminalističkog aspekta rekonstrukcija krivičnog dela je metod istrage, odnosno skup sistematskih analitičkih procesa kojima se obezbeđuju relevantne informacije o načinu nastanka i dinamici izvršenja krivičnog dela. Navedeno prema Z. Đurđević, et al, Principles and standards of the crime reconstruction, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. XIV, br. 2, Beograd, 2009, str. 67.

značajnija karakteristika sociopata je što ispoljavaju agresivno ponašanje bez značajnijeg oklevanja, osećaja krivice, stida ili kajanja, kao i to što druge ljude posmatraju kao objekte za eksploataciju, izbegavanje ili neutralizaciju.³⁰

Prilikom izrade profila važnu ulogu ima i proučavanje sličnih slučajeva iz prakse. Ovaj zadatak sastoji se u uočavanju da li način izvršenja, izgled lica mesta, povrede na žrtvi i druge okolnosti konkretnog krivičnog dela (ubistva) imaju neke sličnosti sa drugim slučajevima i prepoznavanju specifičnog modusa operandi jednog izvršioca, koji je prisutan prilikom izvršenja više dela.

Rekonstruisanje najverovatnijeg toka radnje krivičnog dela i izrada profila učinioca vrše se na osnovu analize viktimoloških podataka, mesta događaja, nalaza veštaka u vezi sa povredama na žrtvi, dokaznog materijala, a često se na ovaj način može utvrditi i zašto je izvršilac postupao na određeni način prilikom izvršenja. Ova analiza omogućava i procenu da li se u konkretnom slučaju radi o organizovanom ili dezorganizovanom izvršiocu, tj. procenu nivoa njegove inteligencije, obrazovanja i sl.

Izrada profila učinioca oslanja se na sve prethodno navedene analize i on se odlikuje time što daje podatke o nekim karakterističnim i markantnim osobinama izvršioca. Dobrim profilom smatra se onaj kakav bi u vreme izvršenja dela dala osoba koja dobro poznaje izvršioca – on treba da pomogne kriminalistima u radu na rasvetljavanju krivičnog dela, dajući mu osnovu za utvrđivanje taktike preduzimanja budućih mera i radnji.

Metod izrade profila koji primenjuje FBI danas je preovlađujući, iako je pretrpeo puno kritika:³¹

- razlog popularnosti ovog metoda verovatno leži u tome što ne zahteva prethodna znanja da bi se unapred pripremljeni šabloni profila izvršilaca primenili na konkretna dela;
- broj obuhvaćenih krivičnih dela može uticati na procenu organizovanosti ili dezorganizovanosti u konkretnom slučaju;
- metod uprošćeno redukuje ponašanje osobe koja je izvršila delo na nekoliko uočljivih parametara;
- većina izvršilaca neće pripadati ni kategoriji organizovanih, ni kategoriji dezorganizovanih, već negde između ova dva ekstrema, mada je tzv. mešovita kategorija od manje pomoći istražiteljima, jer se razlike među tipovima izvršilaca na taj način smanjuju.

Dijagnostička evaluacija ponašanja

Pored kriminalističke istražne analize, koja predstavlja samostalan metod profilisanja, veliku primenu u praksi našao je i *metod dijagnostičke evaluacije ponašanja*, koji u stvari predstavlja zbir psiholoških i psihijatrijskih tehnika koje se koriste u svrhu profilisanja izvršilaca. Vremenski posmatrano, ovaj metod je korišćen čak i pre formiranja pomenute Jedinice za proučavanje ponašanja FBI-ja, a koristi se i danas u mnogim slučajevima kada policija od eksperata za mentalno zdravlje traži savetodavno mišljenje o

30 R. Markman; D. Bosco, *Alone with the devil: Famous cases of a courtroom psychiatrist*, New York, 1989, p. 91.

31 W. Petherick, *et al*, *Forensic Criminology*, str. 189–190.

ponašanju izvršilaca, radi njihovog efikasnijeg otkrivanja i hvatanja. Međutim, iako ova metoda ima srazmerno veliku primenu u praksi, te sve veći broj policija u svetu angažuje stručnjake iz oblasti psihologije u ovu i slične svrhe, ima i mišljenja koja osporavaju njen značaj. Tako, na primer, Bartol (Bartol) u svojoj studiji o angažovanju psihologa od strane policije tvrdi da je jedan poznati psiholog zaposlen u policiji, sa preko 20 godina iskustva, smatrao kriminalističko profilisanje praktično neupotrebljivim i potencijalno opasnim, te da su mnogi respondenti napisali da je potrebno sprovesti mnogo istraživanja pre nego što ono, eventualno postane korisno.³² Pored toga, metod dijagnostičkog evaluiranja ponašanja izvršilaca osporava se i zbog činjenice da se umnogome zasniva na znanju i sposobnostima osobe koja ga koristi, tj. da profil dobijen ovom metodom proizilazi iz ličnih stavova navedenih eksperata o kriminalnom ponašanju uopšte i njegovoj povezanosti sa mentalnim zdravljem. Takođe, navedenoj metodi se zamera i to što profil učinioca izveden na ovaj način uvek odražava teorijski pristup koji je korišćen (psihoanalitički, psihodinamički i sl.), kao i što zavisi od nekih stručnih pitanja vezanih za mentalni razvoj izvršioca i stavova o rasprostranjenosti mentalnih bolesti u prestupničkoj populaciji. Bedkok (Badcock) ističe da različita shvatanja o razvoju individue mogu promeniti i čitav koncept o tome šta je za pojedinca normalno, a šta ne.³³ U tom smislu, svaka jedinka ima tendenciju da pretpostavi da je ono na šta je ona naviknuta normalno, pa neki ljudi odrastaju sa idejama koje bi većina drugih ljudi smatrala abnormalnim. Osobe koje su bile ozbiljno zlostavljane u ranom uzrastu, na primer, mogu odrasti sa verovanjem da je zlostavljanje u osnovi normalnih odnosa. One mogu imati velike teškoće u odnosima sa drugim ljudima koji se ne zasnivaju na zlostavljanju, a neki od njih će i sami postati zlostavljači.

Za stručnjake koji se bave profilisanjem neophodno je da poseduju znanja o tome kakav uticaj imaju socijalni, biološki i drugi faktori na abnormalno ponašanje izvršilaca, tj. kako kod njih dolazi da razvijanja seksualnih i drugih devijacija. Turko (Turco) kritikuje svako profilisanje koje sprovode pojedinci bez iskustva u dijagnostikovanju i lečenju navedenih bolesti, ističući da je najbolje kada profajler ima i kliničko (nasuprot akademskom) obrazovanje i iskustvo u radu na suzbijanju kriminala.³⁴ Makgrath (McGrath) je, istražujući ulogu forenzičkih psihijatara u procesu profilisanja, naveo nekoliko razloga zbog kojih su ovi eksperti naročito pogodni za vršenje ovih poslova:³⁵

- njihovo poznavanje bihevioralnih nauka i obučenost u prepoznavanju psihopatologije stavlja ih u zavidan položaj prilikom dedukovanja karakteristika ličnosti učinioca na osnovu informacija sa lica mesta;
- forenzički psihijatar je u dobroj poziciji da otkrije pravo značenje koje se krije iza pojedinih signala u ponašanju;
- zahvaljujući obuci, obrazovanju i fokusiranosti na kritičko i analitičko mišljenje, forenzički psihijatar je u dobroj poziciji da kanališe svoju obučenost na novo polje istrage.

32 C. R. Bartol, Police psychology: then, now and beyond, *Criminal justice and behaviour*, 23 (1), 1996, p. 79.

33 W. Petherick, *Profiling and Serial Crime: Theoretical and Practical Issues in behavioural profiling*, Waltham, Oxford, 2014, p. 85.

34 R. N. Turco, Psychological profiling, *International Journal of offender therapy and comparative criminology*, 34(2), 1990, p. 151.

35 M. G. McGrath, Criminal profiling: Is there a role for the forensic psychiatrist?, *Journal of the American academy of forensic psychiatry and the law*, 28 (3), 2000, p. 321.

Iako se većina autora slaže u oceni da profilisanje učinilaca dijagnostičkom evaluacijom može dati pozitivne rezultate, ima i kritičkih mišljenja koja osporavaju navedeni metod. Tako Peterik navodi da eksperti za mentalno zdravlje, usled konfuzije zbog zamenjenih uloga, u toku procene osobina izvršioca mogu početi da daju zdravstvene savete za njihovo lečenje.³⁶ Pored navedenog, Peterik i saradnici daju još nekoliko zamerki ovoj metodi:³⁷

- iako teorija učenja i teorija ličnosti mogu imati određenu ulogu, teško je, a možda i nemoguće, odrediti stepen do kog one mogu biti primenjene u nekom slučaju sve dok se od strane eksperta za mentalno zdravlje ne izvrši stručna klinička procena izvršioca;
- mnogi eksperti za mentalno zdravlje nemaju iskustava u kriminalističkim istragama, što može izazvati raskorak između opaženih i stvarnih zahteva istrage;
- ova tehnika oslanja se na indirektne metode procene, uključujući intuiciju, psihodinamičke teorije i zaključivanje na osnovu statistike;
- bez objedinjenog pristupa, teorije ili procesa, dijagnostičko evaluiranje može biti i pogrešno, usled nemogućnosti da se reprodukuje misaoni sled koji treba da dovede do karakteristika određenog profila.

Istražna psihologija

Još jedna od induktivnih metoda profilisanja koja zaslužuje posebnu pažnju jeste tzv. *istražna psihologija*, čiji je glavni zastupnik Kanter (Canter). Prema Kanteru, istražna psihologija pokriva sve aspekte psihologije koji su bitni za sprovođenje krivičnih i građanskih istraga.³⁸ Ona je fokusirana na način na koji kriminalne aktivnosti mogu biti istražene i shvaćene, tako da otkrivanje zločina bude efikasno, uz poštovanje zakonske procedure. Proširivanje i produbljivanje doprinosa koji psihologija može dati kriminalističkim istragama, u slučajevima serijskih ubistava i profilisanja ličnosti, putem najefektivnijeg korišćenja informacija pribavljenih intervjuisanjem i proučavanjem policijskih evidencija, kao i policijskih istraga i sistema donošenja odluka u njima, dovelo je do identifikovanja ranije neimenovanog dela primenjene psihologije, nazvanog istražna psihologija.³⁹ Navedeni metod sprovodi se utvrđivanjem pet glavnih komponenti koje odslkavaju ponašanje izvršioca, i to:

- interpersonalna povezanost;
- mesto i vreme izvršenja dela;
- osobine izvršioca krivičnog dela;
- kriminalna karijera;
- svest o forenzičkim dokazima i značaju koji oni imaju za dokazivanje.

Interpersonalna povezanost odnosi se na način na koji izvršioци stupaju u međuljudske odnose, pod pretpostavkom da će i žrtve krivičnog dela tretirati na isti način na

36 W. Petherick, *Profiling and Serial Crime: Theoretical and Practical Issues in behavioural profiling*, str. 85.

37 W. Petherick, et al, *Forensic Criminology*, str. 193.

38 J. Siegel, et al (eds.), *Encyclopedia of forensic science*, Boston, 2000, p. 1091.

39 D. Canter D, Offender profiling and investigative psychology, *Journal of investigative psychology and offender profiling*, 1(1), 2004, p. 7.

koji tretiraju ljude u svom svakodnevnom životu (npr., izvršilac ubistva koji ispoljava osobine poput sebičnosti ili aljkavosti prema članovima porodice, prijateljima ili kolegama, ispoljavaće te osobine i u odnosu sa svojim žrtvama). *Mesto i vreme vršenja dela*, kao druga komponenta ovog metoda, takođe odslikava određene aspekte ponašanja izvršioca, s obzirom da interpersonalni odnosi dobijaju psihološku nijansu u zavisnosti od mesta i vremena u kojima se odvijaju.⁴⁰ Izvršilac najčešće svesno bira mesto i vreme kada će da izvrši delo, što kriminalisti pruža mogućnost dubljeg uvida u njegove aktivnosti. Prema Ejnsvortu (Ainsworth), izvršilac će se osećati komfornije i imaće veću kontrolu na područjima koja bolje poznaje.⁴¹ *Utvrđivanje osobina izvršioca* omogućava kriminalistima njihovo svrstavanje u određene kategorije i kao takva je slična FBI-jevoj dihotomiji na organizovane i dezorganizovane prestupnike. Naime, na ovaj način se ustanovljava da li priroda dela i način na koji je ono izvršeno mogu dovesti do klasifikovanja izvršilaca, na osnovu njihovog ispitivanja i empirijskih studija.⁴²

Sledeća komponenta ove metode, *kriminalna karijera*, značajna je jer može pomoći u utvrđivanju prethodnog iskustva izvršioca, tj. da li se način izvršenja dela u toku vremena menjao, da li je pokazao sposobnost adaptacije na nove metode kriminalističke istrage, da li ima promena u odabiru žrtve, karakteristikama mesta izvršenja i sl. *Svest izvršioca o dostignućima forenzičke nauke* odnosi se na utvrđivanje da li izvršilac u toku vršenja dela koristi neka sredstva ili tehnike koje mogu omesti rad kriminaliste na otkrivanju i prikupljanju materijalnih dokaza, npr. da li koristi rukavice, masku ili pokušava da uništi pojedine dokaze.

Iako istražna psihologija pruža velike prednosti kriminalistima u procesu profilisanja, njoj se mogu uputiti i određene kritike, poput toga da uopštavanje prošlih slučajeva na neki konkretan slučaj može uputiti istragu u pogrešnom pravcu (npr. opšte istraživanje o ubistvima na nekom području ne može se nekritički primeniti na konkretnu istragu nekog ubistva).

2.2. Kriminalističko profilisanje zasnovano na deduktivnom logičkom metodu

Deduktivno zaključivanje u sklopu kriminalističkog profilisanja zasniva se na postepenom rasuđivanju koje uključuje zapažanja i eksperimentisanja u rešavanju problema.⁴³ Tačnije, dedukcija se koristi tako što se iz statističkih podataka o prethodnim slučajevima izvlače pretpostavke, tj. hipoteze o karakteristikama izvršilaca, a zatim se proverava njihova verovatnoća i kompatibilnost sa činjenicama utvrđenim za konkretni slučaj. Štaviše, proces deduktivnog profilisanja ne sprovodi se sa ciljem da se navedene hipoteze potvrde, već da se opovrgnu, tj. svaka moguća osobina izvršioca se testira na konkretnim dokazima, sa namerom da se potvrdi njena netačnost. Ukoliko se ona potvrdi, svaka od navedenih hipoteza se odbacuje ili rekonstruiše, tako da na kraju procesa mogu ostati samo hipoteze koje ni u jednom utvrđivanju kompatibilnosti sa materijalnim dokazima nisu pobijene. Svaka hipoteza koja u ovom procesu ostane ne-

40 D. Canter D, Offender profiles, *The psychologist*, 2 (1), p. 14.

41 P. B. Ainsworth, *Offender profiling and crime analysis*, Devon, 2001, p. 199.

42 D. Canter, *Offender profiles*, str. 14.

43 T. Bevel, Applying the scientific method to crime scene reconstruction, *Journal of forensic identification*, 51(2), 2001, p. 154.

odbačena i u saglasju sa dokaznim materijalom može se predstaviti kao deduktivni zaključak, dok zbir ovih zaključaka čini *profil učinioca*. Osim toga, ovako dobijeni profil ni u kom slučaju nije nepromenljiv i podložan je revidiranju, ukoliko se u toku istražnog procesa pojave nove činjenice, npr. novi materijalni dokazi. Dešava se da pojedini profili, u slučajevima koji su duže vremena nerešeni, usled napretka u mogućnostima dobijanja novih dokaza (npr. nova naučna dostignuća u obradi i tumačenju predmeta i tragova) tokom vremena budu kritički sagledani i preispitani u pogledu relevantnosti, što ne predstavlja neki problem jer proces dedukcije podrazumeva prihvatanje svih novih činjenica koje su naučno zasnovane.

Bihevioralna analiza dokaza

Najpoznatija među deduktivnim metodama profilisanja nesumnjivo je *bihevioralna analiza dokaza* (eng. *Behavioral Evidence Analysis* – BEA), razvijena od strane Tarvija tokom devedesetih godina prošlog veka, koja se zasniva (kako joj i sam naziv govori) na dostignućima forenzičke nauke, odnosno sakupljanju i interpretaciji materijalnih dokaza. Zbog deduktivne prirode ove metode, kriminalisti koji je primenjuju ne donose nikakve uopštene zaključke o karakteristikama izvršilaca pre nego što se izvršenom analizom dokaznog materijala sa lica mesta dođe do konkretnih dokaza, na osnovu kojih se može proceniti njihovo ponašanje. Naime, suština ove metode je u tome da se za proces profilisanja koristi samo ono što je poznato, bez nasumičnog zaključivanja, uopštavanja i okvirnih procena, dok se dokazi koji su nebitni ili nisu u vezi sa konkretnim slučajem ne uzimaju u obzir tokom završne analize, što doprinosi objektivnosti krajnjeg rezultata.

Ovaj metod sprovodi se u više faza, od kojih se svaka naredna zasniva na kvalitetno sprovedenoj prethodnoj. Osnova prve faze (tzv. *forenzička analiza*) počiva na analizi raspoloživih materijalnih dokaza u cilju utvrđivanja odgovarajućih saznanja o ponašanju izvršioca konkretnog slučaja, pre izrade njegovog profila.⁴⁴ Interpretacija dokaza ne bi trebalo da bude prepuštena osobama koje za to nisu kvalifikovane, tj. ova faza mora biti sprovedena od strane profesionalnih kriminalista koji imaju iskustvo u istraživanju i proceni dokaza. Na taj način onemogućava se da profil bude zasnovan na dokazima koji su pogrešno interpretirani, tj. osigurava se da on počiva samo na dokazima koji su prihvatljivi u krivičnom postupku. Jedan od autora koji se bavio značajem materijalnih dokaza u postupku profilisanja je i Torton (Thornton), koji tvrdi da materijalni dokazi, u slučaju da su pravilno prikupljeni, analizirani i interpretirani, mogu doprineti utvrđivanju činjeničnog stanja na licu mesta u trenutku izvršenja zločina. Ukratko, na osnovu njih zločin može biti rekonstruisan - krajnji interes istrage je rekonstrukcija krivičnog dela, a ne dokazi *per se*.⁴⁵

Samo tačno i kvalitetno prikupljeni dokazi mogu poslužiti kao osnova za ovu fazu, zbog čega je posebno važno utvrditi tzv. *dinamiku dokaza*, tj. da li je bilo nekih uticaja koji su doveli do njihove promene, pomeranja, uništenja i sl., bez obzira da li je to

44 B. E. Turvey, (ed.), *Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis*, Boston, 2008, p. 135.

45 J. Thornton, *Crime reconstruction – ethos and ethics*, objavljeno u: J. Chisum, B. E. Turvey (eds.), *Crime reconstruction*, San Diego, 2006, p. 37.

učinjeno sa namerom ili potpuno slučajno.⁴⁶ Nakon preciznog prikupljanja i ocene dokaza, može se pristupiti rekonstrukciji zločina, koja takođe pripada prvoj fazi ovog metoda. Čizam (Chisum) pod rekonstrukcijom podrazumeva utvrđivanje okolnosti koje okružuju izvršenje nekog zločina.⁴⁷ Rekonstruisanjem načina na koji se zločin desio i autentičnog izgleda lica mesta u trenutku njegovog izvršenja dobijaju se informacije od ogromne važnosti za stvaranje profila izvršioca, zbog čega ono mora biti obavljeno sa što je moguće većom tačnošću.

Druga faza bihevioralne analize dokaza sastoji se u prikupljanju *viktimoloških podataka* koji mogu doprineti utvrđivanju veza između žrtve i izvršioca. Pod ovim podacima podrazumevaju se informacije o načinu života žrtve, njenim navikama, hobijima, kretanju, zaposlenju, izlascima i sl. Važna komponenta ove faze jeste utvrđivanje stepena rizika da žrtva bude napadnuta, tj. mogućnosti da zbog neke svoje osobine bude izložena viktimizaciji. Pri tome treba imati u vidu da se izloženost žrtve riziku od viktimizacije može posmatrati dvojako – kao izloženost usled određenog načina vođenja života i kao situaciona izloženost, prisutna u trenutku samog napada. Kako navode Peterik i Tarvi, izloženost žrtve viktimizaciji usled određenog životnog stila je stepen izloženosti štetnim elementima koje žrtva doživljava i koji proizilaze iz žrtvinog uobičajenog okruženja i ličnih osobina.⁴⁸ Iz ovog proizilazi da je situaciona izloženost žrtve riziku od napada rezultat svih okolnosti, kao i ličnih osobina žrtve, koje je čine ranjivom u konkretnoj situaciji, tj. u trenutku viktimizacije.

U trećoj fazi analiziraju se *postupci izvršioca na mestu izvršenja krivičnog dela*, npr. vrsta sredstva izvršenja, njegova verbalna aktivnost, priroda i način vršenja eventualnih seksualnih akata nad žrtvom, mere predostrožnosti koje izvršilac preduzima u cilju izbegavanja hvatanja i sl. Takođe, u ovoj fazi potrebno je utvrditi i analizirati kompletno lice mesta izvršenja dela, uključujući mesto gde je žrtva poslednji put viđena, mesto prvog kontakta žrtve i izvršioca, mesto napada, mesto izvršenja dela i mesto gde je telo žrtve odbačeno (ukoliko istraga pokaže da je ubistvo izvršeno na drugoj lokaciji od one na kojoj je telo nađeno, a to potvrđuju pojedini dokazi, npr. potpuni nedostatak tragova krvi na licu mesta, iako bi prema vrsti povreda trebalo da je bude i sl.).

U poslednjoj fazi primene ovog metoda svi podaci prikupljeni u prethodnim fazama skupljaju se na jednom mestu i procenjuju deduktivnim putem, kako bi se utvrdio profil izvršioca, tj. zbir svih njegovih karakteristika. Peterik i kolege smatraju da se deduktivnim putem može doći do četiri zaključka o izvršiocu sa visokim stepenom pouzdanosti:⁴⁹

- poznavanje žrtve;
- poznavanje mesta izvršenja krivičnog dela;

46 Jedan od primera na koji način može doći do promene dokaza na mestu izvršenja dela daju Chisum i Tarvi. U primeru koji navode je, od strane članove rivalske bande, jedan mladić više puta izboden nožem, nakon čega je tako ranjen pokušao da dotrči do svoje kuće. Mrtav je pao na hodniku. Fotografija lica mesta koja je sačinjena pre dolaska ekipe hitne medicinske pomoći pokazuje trag krvi i žrtvu koja leži licem na dole. Naknadne fotografije pokazuju 5 radnika hitne medicinske pomoći oko tela koje se nalazi oslonjeno leđima o pod, uvaljano preko lokve krvi. Time je postalo nemoguće izvršiti interpretaciju mrlja krvi radi rekonstrukcije događaja. W. J. Chisum, B. E. Turvey, Evidence dynamics: Locard's exchange principle and crime reconstruction, *Journal of behavioural profiling*, 1 (1), 2000, p. 9.

47 W. J. Chisum, *An introduction to crime reconstruction*, objavljeno u: B. E. Turvey (ed.), *Criminal profiling: An introduction to behavioural evidence analysis*, London, 2002, p. 8.

48 W. Petherick; B. Turvey, *Forensic victimology*, San Diego, 2008, p. 383.

49 W. Petherick, et al, *Forensic Criminology*, str. 202.

- poznavanje korišćenih metoda i materijala;
- veština izvršenja krivičnog dela.

Induktivno zaključivanje u bihevioralnoj analizi dokaza

I pored toga što se bihevioralna analiza dokaza zasniva na deduktivnom zaključivanju, ona se ne može smatrati isključivo deduktivnom metodom, jer je jedan njen deo zasnovan i na induktivnom zaključivanju. U tom smislu i Stok (Stock) zastupa slično mišljenje, navodeći da u prirodnom redosledu stvari induktivna logika prethodi deduktivnoj, jer je indukcija ta koja nas snabdeva sa opštim istinama, iz kojih izvlačimo (naše) deduktivne zaključke.⁵⁰ Na primer, važni deduktivni zaključci mogu biti izvedeni na osnovu izgleda povreda na lešu, jer se vrsta i tip oružja koje je korišćeno prilikom nanošenja navedenih povreda utvrđuje uglavnom na osnovu proučavanja svih poznatih tipova oružja. Koristan primer primene navedenih logičkih metoda daje i Peterik. Prema njemu, ukoliko se, na primer, desi ubistvo prostitutke, u načelu induktivni pristup navodi na zaključak da je ona zbog svoje profesije bila u velikom riziku da bude viktimizovana. Ipak, dublji deduktivni pristup može da utvrdi da je ona imala probranu klijentelu, da je po prirodi bila oprezna, da je bila obučena za samoodbranu i da je radila samo pod unapred postavljenim uslovima.⁵¹ Svi ovi faktori deluju na smanjenje rizika od njene viktimizacije.

U literaturi se može naći veoma malo kritika upućenih *bihevioralnoj analizi dokaza* i one se uglavnom svode na nejasan način na koji se primenjuju induktivno i deduktivno zaključivanje, tj. kako čitav proces profilisanja funkcioniše. Kako primećuju Holms i Holms (Holmes & Holmes), mnogo pažnje posvećuje se proučavanju forenzičkih izveštaja, viktimologiji, i dr., dok korišćenjem samo ovakvog pristupa treba mnogo više vremena da bi se sačinio izveštaj o profilu.⁵² Takođe, navedenoj metodi profilisanja zamera se da sama po sebi nije u skladu sa logičkim pravilima zaključivanja, tj. da se deduktivno donošenje zaključaka zasniva na induktivno izvedenim činjenicama, iako su ovi logički metodi po prirodi različiti i međusobno isključivi.

Zaključak

Profilisanje je istražni metod u funkciji otkrivanja izvršioca krivičnog dela, zasnovan na odgovoru na pitanje *šta krivično delo govori o licu koje ga je izvršilo?* Osnov izrade profila predstavljaju dve osnovne hipoteze, prva – krivično delo je odraz učinioca i uzroka i uslova koji su uticali na tok i dinamiku radnje krivičnog dela; i druga – posledica krivičnog dela je osnova za izvođenje zaključaka o učiniocu. Za dobijanje kriminalističkog profila izvršioca potrebna je sveobuhvatna analiza svih pronađenih dokaza na licu mesta, kao i prikupljenih podataka o žrtvi krivičnog dela. Uspešnost ove metode umnogome zavisi od dobre informisanosti profajlera, koji mora biti upoznat sa kompletnom foto i video dokumentacijom sa lica mesta, kao i celokupnim dokaznim materijalom, uključujući

50 G. W. J. Stock, *Deductive logic*, Oxford, 2004, p. 5.

51 W. A. Petherick, What's in a name? Comparing applied profiling methodologies, *Journal of law and social challenges*, June, 2003, p. 186.

52 R. M. Holmes; S. T. Holmes, *Profiling violent crimes: an investigative tool*, Thousand Oaks, 2002, p. 7.

sve tragove prikupljene sa lica mesta i rezultate njihovog veštačenja, kompletne podatke o ličnosti žrtve, fotografije, njen način života, lične navike itd.

U osnovi svih tehnika profilisanja stoje dva osnovna logička metoda – *indukcija* i *dedukcija*. Zato njihova primena zahteva dobro poznavanje pravila logike i rasuđivanja, kako bi se utvrđene činjenice dovele u međusobnu vezu, razdvojile važne (ključne) od nevažnih (slučajnih) i povezale na takav način da njihovo funkcionalno značenje postane kriminalistički smisleno. Induktivnim zaključivanjem dolazi se do zaključaka uopštene prirode, koji ne izražavaju izričitu tvrdnju već samo manju ili veću verovatnoću da izvršilac krivičnog dela poseduje neku osobinu. Za razliku od njega, deduktivni logički metod se zasniva na postepenom rasuđivanju, koje uključuje zapažanje i eksperimentisanje u rešavanju problema, tako što se iz statističkih podataka o prethodnim slučajevima izvlače pretpostavke, tj. hipoteze o karakteristikama izvršilaca, da bi nakon toga usledila provera njihove kompatibilnosti sa činjenicama utvrđenim u konkretnom slučaju.

Analizom naučno zasnovanih i u praksi primenjivih metoda profilisanja, može se konstatovati da danas dominiraju četiri osnovna modela izrade profila ličnosti izvršilaca krivičnih dela. To su *kriminalistička istražna analiza*, *dijagnostičko evaluacija ponašanja*, *istražna psihologija* i *bihevioralna analiza dokaza*. Od toga se prve tri zasnivaju na induktivnom zaključivanju, dok poslednja suštinski odslikava deduktivni metod zaključivanja, sa izvesnim primesama induktivnog načina tretiranja činjenica.

Literatura

1. Ainsworth, P. B; *Offender profiling and crime analysis*, Devon, 2001.
2. Bartol, C. R; Police psychology: then, now and beyond, *Criminal justice and behaviour*, 23 (1), 1996.
3. Bevel, T; Applying the scientific method to crime scene reconstruction, *Journal of forensic identification*, 51(2), 2001.
4. Canter, D; Offender profiling and investigative psychology, *Journal of investigative psychology and offender profiling*, 1(1), 2004.
5. Canter, D; Offender profiles, *The psychologist*, 2 (1).
6. Chisum, W. J; Turvey, B. E.; Evidence dynamics: Locard's exchange principle and crime reconstruction, *Journal of behavioural profiling*, 1 (1), 2000.
7. Chisum, W. J; *An introduction to crime reconstruction*, objavljeno u: B. E. Turvey (ed.), *Criminal profiling: An introduction to behavioural evidence analysis*, London, 2002.
8. Douglas, J; Burgess A; Criminal profiling: A viable investigative tool against violent crime, *FBI law enforcement bulletin*, 55 (12), 1986.
9. Đurđević, Z, et al; *Kriminalističko profilisanje*, Beograd, 2012.
10. Đurđević, Z; Marinković D.; Kriminalistička analiza višestrukih ubistava, *Pravna riječ*, broj 12/2007, Banja Luka.
11. Đurđević, Z, et al; Principles and standards of the crime reconstruction, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. XIV, br. 2, 2009, Beograd.

12. Geberth, V. J; *Practical homicide investigation : tactics, procedures, and forensic techniques*, Taylor & Francis Group, LLC, CRC Press, 2006.
13. Holmes, R. M; Holmes, S. T.; *Profiling violent crimes: an investigative tool*, Thousand Oaks, 2002.
14. Markman, R; Bosco, D.; *Alone with the devil: Famous cases of a courtroom psychiatrist*, New York, 1989.
15. McGrath, M. G; Criminal profiling: Is there a role for the forensic psychiatrist?, *Journal of the American academy of forensic psychiatry and the law*, 28 (3), 2000.
16. Napier, M; Baker, K; Criminal personality profiling, objavljeno u: *Forensic science: An introduction to scientific and investigative techniques* (eds. S. James, J. Nordby), Boca Raton, 2005.
17. Petherick, W; *Profiling and Serial Crime: Theoretical and Practical Issues in behavioural profiling*, Waltham, Oxford, 2014.
18. Petherick, W; *et al; Forensic Criminology*, San Diego: Elsevier Science, 2010.
19. Petherick, W; Turvey, B.; Behavioral evidence analysis: Ideo-deductive method of criminal profiling, objavljeno u: *Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis* (ed. B. Turvey), San Diego, 2008.
20. Petherick, W. A; What's in a name? Comparing applied profiling methodologies, *Journal of law and social challenges*, June, 2003.
21. Petherick, W; Turvey, B.; *Forensic Victimology*, San Diego, 2008.
22. Ressler, R. K; *et al; Sexual homicide: patterns and motives*, New York, 1988.
23. Siegel, J; *et al* (eds.); *Encyclopedia of forensic science*, Boston, 2000.
24. Simonović, B; *Kriminalistika*, Kragujevac, 2012.
25. Simonović, B; Nove metode kriminalističkog planiranja, *Bezbednost*, god. 44, broj 2/2002, Beograd.
26. Steffoff, R; *Criminal Profiling*, New York, 2011.
27. Stock, G. W. J; *Deductive logic*, Oxford, 2004.
28. Turvey, B. E; *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*, Oxford, 2011.
29. Teten, H; Offender profiling, objavljeno u: *Encyclopedia of police science* (ed. W. Bailey), New York, 1989.
30. Turco, R. N; Psychological profiling, *International Journal of offender therapy and comparative criminology*, 34(2), 1990.
31. Turvey, B. E. (ed.); *Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis*, Boston, 2008.
32. Thornton, J; Crime reconstruction – ethos and ethics, objavljeno u: J. Chisum, B. E. Turvey (eds.), *Crime reconstruction*, San Diego, 2006.
33. Vorpapel, R; Harrington, J; *Profiles in murder: An FBI legend dissects killers and their crimes*, New York, 1988.

METHODS OF PROFILING OF PERPETRATORS OF
CRIMINAL OFFENSES IN CRIMINAL INVESTIGATIONS

Darko Marinkovic

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Aleksandar Stevanovic

Police Department Krusevac
Ministry of Interior of the Republic of Serbia

Summary

The paper discusses the term, objectives and methods of criminal profiling of perpetrators of criminal offenses. Generally, profiling implies techniques that enable cognition of the profile elements on the basis of analysis of criminal offense consequence, as a result of the offender operation and his interaction with the crime execution place. The goal of profiling is narrowing the circle of suspects. Profiling itself is based on two basic logical methods - inductive and deductive. The essence of the inductive methods is to determine the common characteristics of perpetrators of certain crimes, in a certain area in a given time, ie. the establishing of medium statistical values which enable making certain conclusions about the typical perpetrator. Deductive methods are focused on determining the most important characteristics of perpetrators, whereby only known facts are used in the profiling process, without generalization and indicative assessments.

Four basic models of making of perpetrators' personality profiles are dominant: *criminal investigative analysis, diagnostic behavior evaluation, investigative psychology and behavioral evidence analysis*. The first three of these are based on inductive conclusion, while the last one essentially reflects the deductive conclusion method, with certain admixture of inductive treatment of the available facts.

Keywords: criminal profiling, inductive conclusion, deductive conclusion, criminal investigative analysis, behavioral evidence analysis, investigative psychology, diagnostic behavior evaluation.